

GIÁO DỤC PHÁP LUẬT CHO HỌC SINH, SINH VIÊN TRONG NHÀ TRƯỜNG HIỆN NAY

TS. Nguyễn Khắc Hùng

TÓM TẮT

Giáo dục pháp luật cho học sinh, sinh viên là một trong những nội dung có ý nghĩa rất quan trọng trong toàn bộ chương trình giáo dục. Đây là một vốn để mang ý nghĩa khoa học, gắn liền với chiến lược con người của Đảng và Nhà nước ta. Do vậy, giáo dục pháp luật cho học sinh, sinh viên trong các trường phổ thông, đại học, cao đẳng và trung học chuyên nghiệp thông qua việc đưa nội dung vào chương trình giáo dục nhà trường cần phải được nghiên cứu một cách hệ thống, thông qua những phương pháp khoa học để triển khai giáo dục có hiệu quả, cần phải tiến hành đồng bộ quá trình giáo dục này với sự kết hợp giữa giáo dục của gia đình và xã hội.

Từ khóa: *Pháp luật; giáo dục pháp luật; hiện tượng, kỹ năng.*

Ngày nhận bài: 8/6/2012; Ngày duyệt đăng bài: 25/6/2012

1. Đặt vấn đề

Pháp luật là một hiện tượng xã hội rất gắn gũi và rất cần thiết với cuộc sống của mỗi con người. Xã hội càng hiện đại thì yêu cầu về hiểu biết và thực hiện pháp luật của con người càng cao bởi pháp luật không chỉ là phương tiện để Nhà nước quản lý có hiệu quả các mặt đời sống xã hội mà còn là phương tiện thực hiện, bảo vệ quyền và lợi ích hợp pháp của mỗi công dân. Đối với các công dân trẻ tuổi, hiểu biết về pháp luật, sống và làm việc theo pháp luật là lẽ đương nhiên và là yêu cầu cấp bách của đời sống xã hội đối với chất lượng nhân cách.

Giáo dục pháp luật cho học sinh, sinh viên là một trong những nội dung có ý nghĩa rất quan trọng trong toàn bộ chương trình giáo dục. Cùng với những kiến thức về văn hóa, những kiến thức pháp luật mà các em lĩnh hội được trong quá trình học tập ở nhà trường sẽ là một trong những điều kiện cơ bản để đảm bảo cho sự phát triển toàn diện về nhân cách thế hệ công dân tương lai của đất nước. Cùng với việc tuyên truyền giáo dục pháp luật, chương trình giáo dục

pháp luật trong nhà trường cũng được đổi mới về nội dung, chương trình, hình thức và phương pháp, góp phần tạo ra chất lượng giáo dục nhân cách con người. Tuy nhiên, trong một thời gian khá dài, công tác tuyên truyền pháp luật trong nhân dân nói chung và giáo dục pháp luật cho học sinh trong nhà trường nói riêng chưa thật sự được chú trọng đúng mức.

Giáo dục pháp luật cho học sinh, sinh viên trong các trường là quá trình hình thành thói quen, hành vi tuân thủ pháp luật. Đây là một vấn đề mang ý nghĩa khoa học, gắn liền với chiến lược con người của Đảng và Nhà nước ta. Do vậy, giáo dục pháp luật cho học sinh, sinh viên trong các trường phổ thông, đại học, cao đẳng và trung học chuyên nghiệp cần phải được nghiên cứu một cách hệ thống, thông qua những phương pháp khoa học để triển khai giáo dục có hiệu quả. Để giáo dục pháp luật trong các nhà trường đạt hiệu quả cao, cần phải tiến hành đồng bộ quá trình giáo dục này với sự kết hợp giữa giáo dục của gia đình và xã hội.

Lực lượng thanh niên, học sinh, sinh viên rất đông đảo, lực lượng này có vai trò quan trọng trong sự nghiệp công nghiệp hóa - hiện đại hoá đất nước. Bên cạnh việc trang bị cho học sinh, sinh viên ngay từ khi còn ngồi ở ghế nhà trường - những người chủ tương lai của đất nước - những tri thức cần thiết trên các lĩnh vực hoạt động thì việc chăm lo giáo dục pháp luật cho họ phải được đặt ra một cách nghiêm túc. Đặc biệt là một bộ phận thanh thiếu niên, học sinh có lối sống thiếu lành mạnh, tình trạng vi phạm pháp luật có chiều hướng tăng lên. Những kết quả nghiên cứu ở phạm vi khảo sát tại thành phố Hồ Chí Minh, Hà Nội và các tỉnh thành trong cả nước những năm gần đây đã cho thấy sự hiểu biết pháp luật của thanh thiếu niên còn nhiều hạn chế.

Nhà trường Việt Nam có nhiệm vụ hình thành ở học sinh, sinh viên ý thức tự giác, xử sự theo những chuẩn mực xã hội nhất định, trong đó có chuẩn mực pháp luật. Kiến thức về pháp luật là một bộ phận không thể thiếu được của học vấn phổ thông. Ý thức trách nhiệm cũng như hành vi sống và làm việc theo hiến pháp và pháp luật phải trở thành lối sống văn minh của con người trong xã hội hiện đại. Do đó, để tổ chức tốt giáo dục pháp luật cho học sinh, sinh viên ở các nhà trường hiện nay lại là một nhiệm vụ càng khó khăn và phức tạp.

Hệ thống các tiêu chí để triển khai thực hiện công tác giáo dục pháp luật xuất phát chủ yếu từ thực trạng xã hội, từ việc nhận thức pháp luật đối với học sinh, sinh viên trên cơ sở căn cứ vào những vấn đề quy định chung của pháp luật, những văn bản chỉ đạo của Đảng và Nhà nước về hình thức, phương pháp giáo dục pháp luật. Công tác giáo dục pháp luật không đơn thuần chỉ là giáo dục pháp luật thông qua bộ môn pháp luật đối với học sinh, sinh viên trong cơ cấu môn học, học trình, học phần mà còn được giáo dục qua các hình thức khác, các hoạt động ngoài giờ lên lớp được cấu trúc trong chương trình chính thống, được đưa vào nội dung học vấn của giáo dục nhà trường với sự tham gia không những

chỉ của giáo viên mà cả các lực lượng của toàn xã hội nhằm góp phần vào công tác giáo dục pháp luật nói chung.

Giữa lý luận và thực tiễn giáo dục vẫn còn khoảng cách và mâu thuẫn, mặc dù công tác giáo dục pháp luật trong các nhà trường và trong hệ thống giáo dục đã có được những kết quả nhất định. Tuy nhiên, vẫn còn những khó khăn cơ bản như: Nội dung chương trình pháp luật trong nhà trường vẫn còn nhiều bất cập, thông tin mới chưa cập nhật, học sinh chưa được tiếp cận với những quy định mới của pháp luật (đã được sửa đổi, bổ sung); sự hạn chế của những mô hình tổ chức giáo dục pháp luật (trên lớp và ngoài giờ lên lớp) ở các trường đại học, cao đẳng, trung học chuyên nghiệp và các trường phổ thông với những yếu kém về chất lượng giáo viên. Từ đó, đã ảnh hưởng xấu đến chất lượng công tác giáo dục pháp luật cho học sinh, sinh viên.

2. Một số vấn đề cần quan tâm về giáo dục pháp luật cho học sinh, sinh viên

Tiếp cận theo quan điểm hệ thống, vấn đề nâng cao chất lượng giáo dục pháp luật cho học sinh, sinh viên không phải là nhiệm vụ riêng biệt của ngành giáo dục. Tuy nhiên, ngành giáo dục cần xác định rõ chức năng và nhiệm vụ, cơ chế bên trong và bên ngoài với vai trò chủ đạo của mọi hoạt động (giáo dục và dạy học) và chủ đạo trong nhiệm vụ định hướng môi trường xã hội, kết hợp với các lực lượng khác nhằm giáo dục pháp luật cho thế hệ trẻ có hiệu quả. Trong điều kiện nào thì hệ thống giáo dục, trong đó là các định hướng, biện pháp sự phạm vẫn giữ vai trò then chốt.

Xuất phát từ đặc điểm đối tượng, đặc điểm của công tác giáo dục pháp luật ở vùng phát triển, căn cứ điều kiện giáo dục, các bậc học và đặc điểm tâm lý học sinh, sinh viên cần hoàn thiện quy trình giáo dục pháp luật cho thế hệ thanh niên bắt đầu từ thái độ - xúc cảm - giá trị đối với các vấn đề pháp luật để gây dựng niềm tin, thái độ tích cực, tiền đề quan trọng để tạo lập hành vi bền vững.

Việc hình thành văn hóa pháp luật cho thế hệ trẻ phải được xác định là nhu cầu tất yếu của cá nhân, là điều kiện bắt buộc của xã hội đối với cá thể khi con người gia nhập vào chính thể xã hội. Theo đó, giáo dục pháp luật là một phạm trù rộng lớn, là nhiệm vụ của toàn xã hội, gia đình và nhà trường, trong đó vai trò định hướng dẫn dắt bởi các nội dung và hình thức giáo dục trong nhà trường có tầm quan trọng đặc biệt.

Giáo dục pháp luật cho thế hệ trẻ cần phải được quan tâm đặc biệt và là nhiệm vụ trọng yếu của toàn xã hội. Nội dung giáo dục pháp luật phải trở thành nội dung học vấn quan trọng của giáo dục nhà trường trong xã hội hiện đại. Chất lượng giáo dục pháp luật cho học sinh, sinh viên sẽ góp phần khẳng định mức độ chắc chắn của chất lượng nhân cách - sản phẩm của giáo dục. Phẩm chất và năng lực của người được giáo dục sẽ không đảm bảo được hiệu quả và mức độ

tin cậy trước đòi hỏi khắt khe của thị trường nhân lực nếu con người không có năng lực am hiểu pháp luật và không thực thi tốt pháp luật. Trong xã hội hiện nay, chất lượng nguồn nhân lực của một quốc gia phụ thuộc vào sự chuẩn bị toàn diện của nhà trường về các mặt đạo đức, nhân cách, trí tuệ, sức khỏe, trong đó có nội dung giáo dục pháp luật.

Mức độ hiểu biết, thái độ và hành vi chấp hành tốt pháp luật là một trong những yếu tố cơ bản của học sinh, sinh viên. Cấu trúc của năng lực chấp hành tốt pháp luật gồm: hiểu biết về pháp luật và giáo dục pháp luật trong hệ thống các hoạt động xã hội; thái độ của con người đối với các vấn đề pháp luật và hành vi vi phạm pháp luật; hành vi và thói quen thực hiện tốt các quy định của pháp luật. Sự phát triển của các mức độ này phụ thuộc chủ yếu vào nội dung và phương pháp giáo dục nhà trường, trong đó vai trò tự giáo dục của cá nhân là quyết định.

Nguyên nhân cơ bản dẫn đến những hành vi vi phạm pháp luật của thanh niên và học sinh, sinh viên những năm gần đây phần lớn là do thiếu hiểu biết kiến thức pháp luật từ trong nhà trường. Phương pháp giáo dục pháp luật trong nhà trường còn cứng nhắc và giáo điều, xa rời cuộc sống trong khi môi trường xã hội với những ảnh hưởng xấu đã tác động mạnh hơn so với tác động giáo dục nhà trường đối với học sinh. Hành vi chấp pháp tích cực hay không tích cực của những người trẻ tuổi không phụ thuộc hoàn toàn vào mức độ hiểu biết cao hay thấp về kiến thức pháp luật cũng như học vấn chung mà còn phụ thuộc chủ yếu vào các yếu tố môi trường thực thi pháp luật.

Hệ thống các biện pháp giáo dục pháp luật cho học sinh, sinh viên cần tập trung vào các vấn đề: i) *Thay đổi tư duy* về giáo dục pháp luật theo hướng mới, trong đó gắn chặt giáo dục pháp luật với giáo dục đạo đức, giáo dục trí tuệ trong quá trình giáo dục nhân cách. ii) *Gắn giáo dục pháp luật trong và bằng giáo dục văn hoá* (đó là thông qua môn học, thông qua các hoạt động giáo dục, đổi mới phương pháp, coi trọng đào tạo và bồi dưỡng giáo viên); iii) *Giải quyết vấn đề giáo dục pháp luật cho học sinh, sinh viên một cách đồng bộ*, trong mô hình tổ chức và quản lý với sự phối hợp chặt chẽ giữa địa phương với nhà trường, giữa nhà trường với gia đình, giữa gia đình với địa phương, giữa thực tiễn giáo dục với chính sách giáo dục. Để triển khai các biện pháp giáo dục pháp luật có hiệu quả cho học sinh trong nhà trường, cần có các *điều kiện* cơ bản sau đây:

Các giáo viên phải thống nhất quan điểm chung về giáo dục pháp luật không phải chỉ là nhiệm vụ chuyên biệt của giáo viên bộ môn giáo dục công dân mà là nhiệm vụ của các lực lượng giáo dục.

Tính kế hoạch và khả năng hoạch định các chiến lược giáo dục cấp trường có tầm quan trọng đặc biệt trong việc triển khai các kế hoạch giáo dục. Đồng thời, khả năng phối hợp giữa nhà trường với các thành phần xã hội khác sẽ

tao điều kiện thuận lợi để triển khai công tác giáo dục pháp luật có hiệu quả.

Nhiệm vụ của các lực lượng giáo dục mà trong đó, nhân tố cơ bản là lực lượng giáo viên tổ chức thực hiện giáo dục thông qua các môn khoa học, thông qua các hoạt động giáo dục nhằm hình thành năng lực và phẩm chất nhân cách học sinh. Định hướng cơ bản là giáo dục pháp luật cho thế hệ trẻ phải đảm bảo nguyên tắc vòng tròn đồng tâm, ngày càng mở rộng phạm vi và đối tượng, phối hợp chặt chẽ giữa các lực lượng giáo dục và tận dụng triệt để mọi phạm vi môi trường để giáo dục học sinh.

Để giáo dục pháp luật có hiệu quả cho học sinh bậc phổ thông cũng như ở các bậc học khác, chiến lược giải quyết vấn đề này là xây dựng, phát triển chương trình giáo dục phổ thông theo hướng mới: kiến tạo các môn học thành *các lĩnh vực giáo dục nền tảng* để thông qua đó, người giáo viên chủ động và sáng tạo phát triển chương trình giáo dục nhằm đạt được các mục tiêu giáo dục. Chiến lược này sẽ góp phần giải quyết các nhiệm vụ giáo dục nền tảng cho học sinh về các mặt: đạo đức, trí tuệ, pháp luật, môi trường, kỹ năng sống cũng như các lĩnh vực quan trọng khác.

Giáo dục pháp luật cho học sinh, sinh viên ở thành phố, đô thị phát triển cân tính đến *các yếu tố đặc trưng*, đó là: khả năng nhận thức của học sinh về các vấn đề xã hội rất nhanh; kinh nghiệm sống của học sinh phong phú; khả năng tiếp nhận thông tin mới rất tốt, môi trường xã hội thuận lợi nhưng phức tạp; các tác động trong nước và ngoài nước đến với học sinh từ nhiều chiều, vì những ảnh hưởng này đến với học sinh rất *dồn dập, đa chiều và phức tạp*. Do vậy, các nội dung và phương pháp giáo dục pháp luật ở môi trường này cần coi trọng yếu tố đánh giá năng lực ban đầu của đối tượng và đánh giá hiệu quả của công tác giáo dục pháp luật ở *năng lực hoạt động thực tiễn* của họ sau khi tốt nghiệp.

Giáo dục pháp luật cho thế hệ trẻ ở nước ta trong điều kiện phát triển kinh tế thị trường, trong bối cảnh giao lưu và hội nhập quốc tế, cần hướng đến một mục đích lớn lao hơn, đó là: hình thành một *nền văn hoá pháp luật* cho thế hệ trẻ, đặt nền tảng cho công cuộc chuẩn bị nguồn nhân lực tiếp ứng cho sự phát triển bền vững của đất nước. Triển khai giáo dục pháp luật đến đối tượng học sinh, sinh viên càng sớm càng tốt và phải bắt đầu từ những hành vi cụ thể trong cuộc sống của chính các em. Do đó, nội dung chương trình giáo dục cần phải được bổ sung cụ thể các nội dung mới và phương pháp giáo dục phù hợp với từng lứa tuổi. Nhận thức và hành vi chấp hành pháp luật của học sinh nước ta còn rất yếu kém, một trong những nguyên nhân sâu xa là từ phía người lớn - những tấm gương cho học sinh về mọi mặt. Do đó, để nâng cao hiệu quả và tăng cường uy lực của hệ thống pháp luật, cần xử lý nghiêm minh các biểu hiện hành vi vi phạm pháp luật và xây dựng môi trường giáo dục trong sáng, thân thiện. Bên cạnh những vấn đề đã nêu trên đây thì cần khẩn trương xây dựng và ban hành nội dung - chương trình giáo dục pháp luật ở tất cả các bậc học, cấp học từ

mầm non đến sau đại học với nội dung toàn diện và phương pháp giáo dục hiện đại. Đồng thời, cải tiến mạnh mẽ hơn nội dung và chương trình môn học giáo dục công dân hiện nay nhằm khắc phục hiện tượng: phần lớn học sinh có kết quả môn học này đạt yêu cầu trở lên, nhưng khi bước ra khỏi lớp học lại vi phạm pháp luật khá nhiều (ví dụ như vi phạm luật giao thông đường bộ, đánh nhau...).

Đổi mới nội dung - chương trình môn học *hoạt động giáo dục ngoài giờ lên lớp* theo hướng bổ sung, hoàn thiện các nội dung giáo dục pháp luật cần thiết vào các chủ đề hoạt động tăng, thay thế các chủ đề quá trừu tượng, không thiết thực đối với học sinh nhất là học sinh trung học phổ thông, đối tượng dễ vi phạm pháp luật nhất trong các đối tượng ở các cấp học khác. Đồng thời, các văn bản pháp luật có tính chất phổ dụng với mọi người dân cần được xây dựng chi tiết và càng ít các văn bản dưới luật càng tốt nhằm tạo điều kiện tốt hơn cho công tác giáo dục pháp luật, phổ biến và thực thi pháp luật. Đối tượng tham gia xây dựng các văn bản luật cần hội tụ đầy đủ yêu cầu về *năng lực chuyên gia*: có kiến thức về pháp luật, có trình độ tham khảo các văn bản luật nước ngoài và am hiểu thực tiễn các lĩnh vực liên quan. Nhà nước định hướng đối với tất cả các lĩnh vực, đặc biệt là lĩnh vực thông tin - truyền thông cùng với ngành giáo dục phải *chung tiếng nói* trong giáo dục. Không phổ biến, tuyên truyền (dưới dạng báo chí, phim ảnh, âm nhạc, mĩ thuật...) những yếu tố phản giáo dục, phản văn hoá và kích động lối sống tùy tiện trong hưởng thụ, lối sống coi thường pháp luật. Thông báo rộng rãi và có dấu ấn đến thế hệ trẻ về các vụ việc vi phạm pháp luật để nhà trường sử dụng chính thức các thông tin đó đưa vào giảng dạy để tăng tính thực tiễn.

Kỹ năng sống giúp biến kiến thức thành những hành động cụ thể, những thói quen lành mạnh. Những người có kỹ năng sống là những người biết làm cho mình và người khác cùng hạnh phúc. Họ thường thành công hơn trong cuộc sống, luôn yêu đời và làm chủ cuộc sống của chính họ. Kỹ năng sống góp phần thúc đẩy sự phát triển cá nhân và xã hội. Các cá nhân thiếu kỹ năng sống là một nguyên nhân làm nảy sinh nhiều vấn đề xã hội. Người có kỹ năng sống sẽ thực hiện những hành vi mang tính xã hội tích cực, sẽ giảm bớt các tệ nạn xã hội, góp phần xây dựng các mối quan hệ xã hội tốt đẹp, lành mạnh.

Hoạt động giáo dục ngoài giờ lên lớp là một bộ phận của quá trình giáo dục toàn diện trong nhà trường và cần dựa vào chương trình giáo dục, là một con đường quan trọng trong hình thành, phát triển nhân cách học sinh, sinh viên góp phần nâng cao chất lượng giáo dục toàn diện. Hoạt động giáo dục ngoài giờ lên lớp có ưu thế vượt trội so với hoạt động giáo dục khác trong việc gắn kết nhà trường với cuộc sống xã hội, hướng cho học sinh tạo lập năng lực thích ứng cao, biến quá trình giáo dục thành tự giáo dục, phát huy tính tích cực chủ động sáng tạo cao, hình thành kỹ năng sống và là hành trang thiết yếu để bước vào cuộc sống đa dạng và luôn biến đổi. Hoạt động giáo dục ngoài giờ lên lớp càng có vai

trở đặc biệt quan trọng trong việc đổi mới giáo dục, đào tạo nên những con người đáp ứng với yêu cầu của nền kinh tế tri thức. Giáo dục kỹ năng sống và hoạt động giáo dục ngoài giờ lên lớp bị chi phối bởi nhiều yếu tố chủ quan và khách quan, nếu có được các biện pháp tổ chức hợp lý, khắc phục được những yếu tố bất cập, phát huy các yếu tố tiêu cực thì hoạt động đạt kết quả cao.

Giáo dục kỹ năng sống ngoài giờ lên lớp cũng là nội dung hết sức quan trọng và nó phải được xây dựng vào chương trình về nội dung, cách thức học tập, thời lượng và đưa vào tất cả các cấp học. Để hoạt động giáo dục kỹ năng sống cho học sinh, sinh viên thông qua hoạt động giáo dục ngoài giờ lên lớp có hiệu quả, góp phần nâng cao chất lượng giáo dục đáp ứng yêu cầu xã hội: Các trường sư phạm nên có hình thức đào tạo giáo viên đáp ứng với yêu cầu giáo dục kỹ năng sống. Nhà nước phải tuyên truyền để xã hội xóa bỏ tâm lý nặng nề về kết quả thi cử; ngân sách giáo dục cần đầu tư thích đáng cho hoạt động này; hỗ trợ các trường dân lập một phần kinh phí để các trường có điều kiện tổ chức tốt các hoạt động giáo dục ngoài giờ lên lớp, góp phần nâng cao chất lượng giáo dục. Đồng thời, Bộ Giáo dục và Đào tạo nên cải tiến hình thức thi cử, đánh giá, cách thức tuyển dụng để xã hội phải chuyển đổi cách học, đáp ứng với mục tiêu xã hội.

Tài liệu tham khảo

1. Phạm Hồng Quang, *Môi trường giáo dục*, NXB Giáo Dục, 2008.
2. Nguyễn Khắc Hùng, *Phương pháp giáo dục pháp luật và Giáo dục kỹ năng sống trong trường học*, NXB Đại học Thái Nguyên, 2011.
3. Hà Nhật Thăng, *Nội dung và giải pháp tổ chức giáo dục cộng đồng nhằm ngăn chặn và hạn chế tệ nạn xã hội ở đô thị*, Viện Khoa học giáo dục, Hà Nội, 1998.